

Objavljeni tekst obiluje korisnim fusnotama i objašnjenjima koja uvelike obogaćuju i olakšavaju snalaženje u tekstu, za koji vjerujem da će biti nezaobilazan izvor povjesničarima za istraživanje toga razdoblja.

Goran Kanižaj

Dinko Čutura, *Stjepan Sarkotić – posljednji zemaljski poglavar Bosne i Hercegovine* (Zagreb: AGM, 2019), 492 str.

U Zagrebu je u studenome 2019. u izdanju izdavačke kuće AGM objavljena knjiga *Stjepan Sarkotić – posljednji zemaljski poglavar Bosne i Hercegovine* autora dr. sc. Dinka Čuture. Riječ je o tekstu autorove obranjene doktorske disertacije, donekle izmijenjene i priređene za knjigu.

Knjiga govori o čovjeku ubrojenu među najviše austrougarske časnike Prvoga svjetskog rata, o ratnom zemaljskom poglavaru Bosne i Hercegovine i zapovjednom generalu, ne samo u toj zemlji nego i u Dalmaciji, o vrhunskom austrougarskom vojnom zapovjedniku u ratnim operacijama protiv Srbije i Crne Gore (1914. – 1918.).

Životni put generala Stjepana baruna Sarkotića od Lovćena (1858. – 1939.) autor je prikazao u deset poglavlja: „Kratka biografija Stjepana Sarkotića” (str. 36–46); „Sarkotićeve studije” (str. 46–85); „Sarkotićevo sudjelovanje u ratu i njegove zasluge” (str. 85–104); „Guverner u Srbiji” (str. 104–111); „Zemaljski poglavar u BiH i zapovjedni general u Bosni i Hercegovini i Dalmaciji” (str. 111–173); „Promjene u 1916. i 1917. godini” (str. 173–217); „Završna ratna godina” (str. 217–257); „Posljednji dani Monarhije” (str. 257–275); „Sarkotićeva ratna korespondencija” (str. 275–314) i „Sarkotićeva djelatnost u emigraciji” (str. 314–387). Pored „Uvoda” (*Metode istraživanja, izvori i literatura; Literatura jugoslavenskih i hrvatskih povjesničara i Arhivsko gradivo*) knjigu sadržajno čine „Popis pokrata”, „Izvori i literatura”, „Dodatci”, „Fotografije”, „Karte”, „Kazalo imena” i „Životopis autora”.

Knjiga je rezultat istraživanja i proučavanja objavljene i neobjavljene izvorne građe, koja se čuva u Hrvatskom državnom arhivu u Zagrebu, Ratnom i Austrijskom državnom arhivu u Beču i Arhivu Bosne i Hercegovine u Sarajevu, te domaće i inozemne znanstvene literature. Tim je izvorima autor nastojao osvjetliti povijesnu ulogu i djelo generala Sarkotića.

Nakon kritičkoga osvrta na dosadašnja djela hrvatske, inozemne i jugoslavenske historiografije autor je u nizu kronološko-tematskih poglavlja predstavio Sarkotičev život i rad. Pored poglavlja „Kratka biografija Stjepana Sarkotića”, koje služi kao ključni orijentir, autor raščlanjuje Sarkotičeva strateška promišljanja o talijansko-austrougarskoj bojišnici (poglavlje „Sarkotičeve studije”). Sloveći kao izniman poznavatelj vojnopolitičkih odnosa u Rusiji, Sarkotić je izradio studiju o mogućem ruskom ratištu u predmnijevanom ratnom sukobu.

Njegovo djelovanje u početnoj fazi Prvoga svjetskog rata obrađeno je u poglavlju „Sarkotičevo sudjelovanje u ratu i njegove zasluge”. Kao zapovjednik 42. domobranske divizije, ratovao je u sjeverozapadnoj Srbiji, gdje se istaknuo svojim vojno-taktičkim sposobnostima. Njegove inicijative u okupiranoj Srbiji (studen-prosinac 1914.), gdje je bio vojni guverner u Beogradu, predmet su poglavlja „Guverner u Srbiji”, no središnje, peto poglavlje knjige („Zemaljski poglavar u BiH i zapovjedni general u Bosni i Hercegovini i Dalmaciji”) odnosi se na Sarkotičevo razdoblje u Sarajevu, odakle je od 1915. do 1918. vodio civilne i vojne poslove ne samo u Bosni i Hercegovini, nego i u Dalmaciji. Kao zemaljski poglavar našao se pred nizom problema koje je trebalo riješiti bez odgađanja: osiguranje neometane protočnosti cestovnoga, željezničkoga i poštanskoga prometa, opskrba gradova namirnicama i drugom nužnom robom, neometan rad obrazovnih i zdravstvenih ustanova, održavanje javnoga reda i mira, omogućavanje funkcioniranja lokalne uprave, provođenje mobilizacije za vojsku sposobnih vojnih obveznika i dr. Iako je njegova odgovornost zadirala u osjetljiva logistička i civilna pitanja, ona je ponajprije imala političku dimenziju. Kada se tijekom 1917. u javnosti počelo otvoreno govoriti o rješavanju tzv. južnoslavenskoga pitanja, Sarkotić, kao vojno-politički čimbenik, nije mogao ostati pasivan. Prema autorovu mišljenju, potkrijepljenom relevantnim izvorima, general je držao da Austro-Ugarsku Monarhiju treba preustrojiti u državno-pravnom smislu. Odlučno se protivio ujedinjenju južnoslavenskih zemalja Monarhije sa Srbijom i Crnom Gorom, držeći da bi to bilo pogubno za njihov daljnji razvoj i opstanak. Sarkotić je političkim čimbenicima u Beču, uključujući i samoga cara i kralja Karla I. (IV.), predlagao ujedinjenje Bosne i Hercegovine s Hrvatskom, Slavonijom i Dalmacijom u jedno političko tijelo unutar granica Monarhije. Zato se pri kraju rata uključio u niz pothvata radi preustroja Austro-Ugarske Monarhije da bi se spriječilo ujedinjenje habsburških južnoslavenskih pokrajina sa Srbijom i Crnom Gorom u novu, jugoslavensku državu. Premda je njegov prijedlog o ujedinjenju Hrvatske i Slavonije s Dalmacijom i Bosnom i Hercegovinom, u smislu posebne cjeline unutar Monarhije, kasnio u svakom pogledu, Sarkotičev pokušaj spašavanja Monarhije i kontinuiteta hrvatske državnosti bio je među istaknutijim alterna-

tivama jugoslavenskom ujedinjenju kakvo su provodili Pašić i srbijanska vlada uz kritičku potporu Jugoslavenskoga odbora. Vojno-politički slom Centralnih sila Sarkotić je dočekaao u Sarajevu. Mirno je predao vlast Narodnome vijeću Slovenaca, Hrvata i Srba i uz velike neugodnosti napustio Bosnu i Hercegovinu. Tim dijelom Sarkotićeva života autor se bavi u sedmom i osmom poglavlju („Završne ratne godine” i „Posljednji dani Monarhije”).

Stjepan Sarkotić svih je pet ratnih godina imao vrlo opsežnu i interesantnu korespondenciju sa svojim prijateljima, časnicima na ratištu, kao i s vrlo visoko pozicioniranim osobama unutar monarhijske vlasti, a nju autor obrađuje u poglavlju „Sarkotićeva ratna korespondencija”. U njemu ističe da su gotovo sva pisma sačuvana u Sarkotićevoj ostavštini, a većina je pisana rukom i na njemačkom jeziku. Korespondencija s kolegama na aktivnim vojnim funkcijama pravi je izvor vjerodostojnih podataka od osobite važnosti za hrvatsku vojnu povijest Prvoga svjetskog rata. Posebno su zanimljiva pisma koja je Sarkotić razmjenjivao s kolegama Hrvatima na visokim vojnim dužnostima, prije svega s feldmaršalom Svetozarom Borojevićem, podmaršalom Antonom Lipošćakom, general-bojnikom Teodorom Bekićem i podmaršalom Maksimilijanom Čičerićem. O Sarkotićevim izgnaničkim godinama autor progovara u završnom dijelu knjige pod naslovom „Sarkotićeva djelatnost u emigraciji”. Umirovljeni general nastanio se u Austriji te je iz Beča vodio Hrvatski komitet, emigrantsku organizaciju čija je svrha bila iznaći formulu koja će omogućiti stvaranje suverene hrvatske države. No hrvatska emigracija koju je Sarkotić organizirao u Beču oslanjala se na bivše austrougarske visoke časnike koji su imali i austrijsko državljanstvo. Oni su prisegom i svim obvezama koje iz nje proizlaze bili vezani uz Monarhiju i u početku su još uvijek zagovarali njezinu obnovu, ali s posebnim položajem Hrvatske u njoj. S druge strane hrvatski političari koji su djelovali kao opozicija beogradskom režimu u samoj Hrvatskoj nisu razmišljali ni o kakvoj restauraciji Monarhije. Upravo je to razlog što je Sarkotićev krug mnogo teže prihvaćao nova strujanja i nove događaje, pa su ponekad u svojim stavovima bili anakronični.

Stjepan Sarkotić pripada skupini proturječnih povijesnih osoba koje opravdano traže historiografsku obradu. Kao što pokazuje cijeli njegov život, on je austrougarski general hrvatskoga podrijetla, vjeran vladaru i Monarhiji, a samo u jednome razdoblju života njegovi su se politički pogledi dijelom podudarili s pogledima hrvatske protujugoslavenske struje. No i tada je to, iz njegove perspektive, bila potreba Monarhije.

Knjiga nudi brojne teme za razmišljanje, kao i utemeljene razloge za daljnja historiografska istraživanja. Štoviše, može umnogome pokazati dileme hrvatskih naraštaja iz godina Velikoga rata i uz njih vezane političke završnice iz

1918., što je samo po sebi od prvorazrednoga društvenog interesa. Stoga je ne samo relevantna, nego će sigurno potaknuti nova istraživanja.

Namijenjena je svima koji se bave društvenim i humanističkim disciplinama (povjesničarima, vojnim povjesničarima, politolozima specijaliziranim za strateške studije, novinarima), ali i širem čitateljstvu koje zanima hrvatska i bosanskohercegovačka povijest XX. stoljeća.

Stjepan Bekavac